

<https://doi.org/10.59849/2313-5204.2025.1.122>

SOSİOLİNGVİSTİKA
СОЦИОЛИНГВИСТИКА
SOCIOLINGUISTICS

LAZZAT ESPEKOVA (Kazakistan)*

MARJAN AHMETOVA (Kazakistan)**

KAZAK GENÇLERİNİN DİLSEL BİLİNCİNDEKİ
“SÄSKE” (KUŞLUK) ZAMAN BİRİMİNİN TEMSİLİ

Özet

Makalede, çağdaş psikolinguistik araştırmalarda en etkili yöntemlerden biri olarak değerlendirilen çağrışımsal deneyimin uygulanma yolları ve sözel çağrışımın etnik bilinci incelemesindeki özellikleri ele alınmaktadır. Etnik gruplara özgü dünya tasavvurunun ve ulusal-kültürel kimliği belirlemedeki rolü analiz edilmektedir. Dilsel bilinç, dünya modelini ve onun kavramsal temsilini belirleyici bir unsur olarak ele alınmaktadır. Bu araştırmanın amacı, Kazak gençlerinin bilişsel algısındaki “säske” (kuşluk – sabah ile öğle arasındaki zaman dilimi) zaman biriminin çağrışımsal temsillerini belirlemektir. Bu bağlamda, deney sürecinde zaman kavramıyla ilişkili olan “säske” kelimesinin anlamsal özellikleri incelenmiş, bu kelimeye verilen on yedi tepki kelimenin anlamsal yakınlığı ve sözel çağrışımsal bağıntıları somut dil verileri temelinde değerlendirilmiştir. Sözü edilen kelimenin günümüz gençlerinin bilişsel algısındaki örtük çağrışımsal tepkileri analiz edilerek, tepki kelimelerinin ulusal-kültürel kimliği belirleyici önemli unsurlar olduğu vurgulanmaktadır. Çalışmada, tepki kelimeleri üç grupta ele alınmaktadır: aynı anlam alanını oluşturan tepki kelimeleri, bireysel özellik taşıyan tepki kelimeleri ve yabancı dil unsurları içeren tepki kelimeleri. Bu kelimeler yalnızca bireyin düşünme kapasitesini ortaya koymakla kalmaz, aynı zamanda dildeki sözcüksel birimlerin iç ilişkilerini, anlamsal özelliklerini ve günümüz gençlerinin bilinç dünyasında halk bilgisine dayalı kavramların ne ölçüde korunduğunu belirlemektedir. Çağrışımsal deneyim temelinde bilinçte biriken kavramlar arasındaki mantıksal-anlamsal ilişkiler açığa çıkarılmaktadır. Dil ile etnik kimlik arasındaki çok boyutlu ilişkinin dikkate alınmasıyla, dilsel bilincin ulusal, kültürel ve bilişsel bağlantıları anlamada önemli bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Bu makale, Kazakistan Cumhuriyeti Bilim ve Yüksek Öğrenim Bakanlığı Bilim Komitesi tarafından finanse edilen AP23488671 “Kazak Gençlerinin Etnokültürel Bilincinin Dilsel Temsilleri” başlıklı hibe projesi çerçevesinde hazırlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Çağrışım, temsili kelime, tepki kelimeler, dilsel bilinç, çağrışımsal alan.

* Kazak Dilbilimi Bölümü doçenti, L.N. Gumilyov Avrasya Ulusal Üniversitesi, Doç.Dr. E-mail: espekova@bk.ru

** Kazak Dilbilimi Bölümü doçenti, L.N. Gumilyov Avrasya Ulusal Üniversitesi, Doç.Dr.
E-mail: ma7988335@gmail.com

Günümüzde çağrışımsal deneyim, belirli bir etnik gruba ait dünya görüşünü anlamada, dilsel bilinci ve onun ulusal-kültürel özelliklerini belirlemede en etkili yöntemlerden biri olarak kabul edilmektedir. Yu.A. Borisova, çağrışımsal deneyimi psikodilbilimin en etkili yöntemlerinden biri olarak ele alarak, bu deneyim, “dilsel (sözel) bilinç fenomenini kapsamlı bir şekilde inceleme, yapılandırma ve modelleme amacıyla aktif olarak kullanılır. Çağrışımsal deneyim yöntemi, günümüz psikodilbilimsel araştırmalarında temel yöntemlerden biri olup, antroposantrik bilimsel paradigmada kavramları anlamak ve araştırmak için en önemli bilgi kaynaklarına dönüşmektedir. Bunlar arasında dünyanın dilsel görüntüsü, dilsel birey, sözel bellek (çalışma sözel belleği), ulusal dilbilimsel/iletişimsel bilinç, sosyo-kültürel stereotip, zihinsel sözlük gibi kavramlar bulunmakta” olduğunu söylüyor (Borisova, 2019: 267).

Çağrışımsal deneyim materyalleri temelinde, dilsel bireyin çevresi, yaşadığı olaylarla bağlantısı, belirli bir nesne veya olguyu algılama ve ayırt etme düzeyi belirlenir. “Bu, dilbilimde semantik alan olarak adlandırılan psikolojik karşılıkları incelemede değerli bir materyal kaynağı olup, ana dil konuşurlarının dilindeki kelimelerin anlamsal bağlantılarını nesnel bir şekilde ortaya koymaktadır” (Konogorova, 2010).

Çağrışımsal deneyim sonucunda elde edilen tepki kelimelerinin çağrışımsal alanı, belirli bir etnik grubun dünya görüşünün bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu süreçte ulusal, kültürel, bilişsel ve tarihî bağlar belirlenmektedir. “...Dilsel bilinçte kutsal söz varlığının yansımalarını incelemek, bir ulusun, topluluğun veya bireyin dünyayı algılama biçimini anlamaya, ayrıca bilişsel bilinç özelliklerini belirlemeye, dil, kültür ve biliş arasındaki bağı analiz etmeye ve küreselleşme süreçlerinin dilsel bilince etkisini değerlendirmeye imkân tanır” (Ahmetova, 2024: 46).

“Dilsel bilinç”, psikodilbilim alanında yaygın olarak kullanılan terimlerden biridir. Araştırmacılar, dilsel bilinci dünya görüşünün dilsel yansıması ve sözlü eylemle yakından ilişkili olarak ele almaktadır. Bu da dilsel bilincin yalnızca psikolojik bir kavram olmadığını göstermektedir. “Belirli bir etnik topluluğa ait bireyin dilsel bilinci, o toplumun kültürel ve etnik bilişsel özellikleri çerçevesinde şekillenir” (Madiyeva, 2020: 12).

Günümüz dilbilimindeki yeni araştırma paradigmaları, dilsel bilinci dünya modelini ve onun kavramsal yansımasını belirleyen bir olgu olarak kabul etmektedir. Çünkü dilsel bilinç, bireyi çevreleyen gerçeklik ve dünya hakkında bir bilgidir. “...Bireyin dilsel bilincinden bahsederken şunları göz önünde bulundurmalıyız: iletişim durumu, onun dilsel ve kültürel statüsü, sosyal aidiyeti, cinsiyeti, yaşı, psikolojik tipi, dünya görüşü, biyografisi ve kişiliğinin diğer sabit ve değişken parametreleriyle belirlenen sözlü eylem özellikleri” (Burnayeva, 2011: 53-54). Bu unsurlar, bireyin dilsel bilincinin, onu çevreleyen dünya ile sıkı bir bağ içinde olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Çağrışımsal deneyimde, üst kavram, katılımcılara sunulan dilsel birimlerdir, tepki kelimeleri ise katılımcıların üst kavrama verdiği yanıtlardır.

Çağrışımsal deneyim sırasında elde edilen tepki kelimeleri, yalnızca bireyin düşünme yetisini ortaya koymakla kalmaz, aynı zamanda dildeki sözcüksel birimlerin içsel bağlarını analiz etmeye ve anlam özelliklerini keşfetmeye olanak tanır. Üst kavramlara verilen çağrışımlar temelinde, öznel ile dildeki kelimeler arasındaki ilişkiler gözlemlenir. Deneyim sırasında sıkça karşılaşılan çağrışımlar, ilgili kelimenin temel anlamını belirleyici nitelikte olur. Genel olarak çoğu araştırmacılar, tepki kelimelerinin birden fazla kez tekrarlanmasını tesadüf bir durum olarak değerlendirmez. Sık rastlanan çağrışımsal tepkiler, çağrışımsal alanın oluşmasına temel olur. Bununla birlikte, sık rastlanmayan tepki kelimelerinin de kendine özgü bir özelliğe sahip olduğu unutulmamalıdır. Beklenmedik ve nadiren verilen bireysel çağrışımlar, o dilin çağrışımsal yapısının özelliklerini belirlemede önemli bir rol oynar.

Bu çağrışımsal deneyimde üst kavram olarak “säske” (kuşluk – sabah ile öğle arasındaki zaman dilimi) kelimesi seçildi. Bu kelime, zaman ölçüsüyle ilişkilidir. Kazakçada, güneşin bir mızrak boyu yükseldiği zamanı, yani öğle vaktini ifade etmek için “säske” (kuşluk) terimi kullanılır. Deneye 20-25 yaş aralığında 200 Kazak katılımcı dâhil edildi. “Säske” (kuşluk) kelimesi sözlüklerde birkaç anlamda kullanılır: 1. Sabah vakti. 2. Öğle öncesi zaman dilimi. 3. Mecazî anlamda öğle vakti. (Mamirbekova, 2017: 452).

Ayrıca “Kazak Dilinin Alıntı Kelimeler Sözlüğü’nde” şu bilgiler yer alır: “Farsçada “sabah vakti” ve “öğle öncesi zaman” anlamlarını taşır. Kazakçada ise “öğle vakti” anlamında mecazî bir kullanıma sahiptir.” (Kurmanbayuly, 2019: 387)

Deneyim sonucunda “säske” (kuşluk) kelimesine verilen 17 farklı tepki kelime kaydedildi: zaman– 49 kişi (%24,5); öğle – 59 kişi (%29, sabah – 17 kişi (%8,5); Naruto (anime karakteri) – 24 kişi (%12); Uçıha (anime karakteri) – 4 kişi (%2) ; Sasuke (anime karakteri) – 3 kişi (%1,5); mevsim, dönem – 20 kişi (%10); Çidori - anime tekniği) – 1 kişi (%0,5); uyku – 3 kişi (%1,5); gün– 9 kişi (%4,5); ikindi vakti – 2 kişi (%1); namaz– 2 kişi (%1); akşam – 3 kişi (%1,5); ılık hava durumu – 1 kişi (%0,5); anime – 1 kişi (%0,5); terleme – 1 kişi (%0,5); sessizlik, huzur– 1 kişi (%0,5). Tepki kelimelerinin çoğunluğu, halk dilinde aktif olarak kullanılan kelimelerdir.

Çağrışımsal deneyim sürecinde, çağrışımsal birimler üst kavramın sabit özelliklerini belirler. Bunun sonucunda, tepki kelimelerinin birbirine benzer ve anlam açısından örtüşen yapıda olduğu gözlemlenir. Bu durumu çağrışımsal tipolojik benzerlik olarak da değerlendirmek mümkündür. Örneğin, “zaman” tepki kelimesi 49 katılımcının cevabında yer almıştır. Burada katılımcıların büyük çoğunluğu, belirli bir zaman dilimi yerine genel bir kavramı ifade eden bir kelime kullanmıştır. “Zaman” kelimesi; dönem, süre ve an gibi anlamları kapsayan genel bir isimdir. “Säske” (kuşluk) kelimesi ise bu zamanın bir parçası olarak değerlendirilebilir. Yani, çağrışımsal süreçte katılımcıların çoğu bütünü yerine parçayı değil, parçanın yerine bütünü kullanma eğilimi göstermektedir. Aynı zamanda, “öğle” kelimesi de yaygın şekilde tepki olarak verilmiştir. Bu kelime, 59 katılımcının cevabında görülmüştür. Bu yanıt, üst kavramın anlamıyla tamamen

örtüşmektedir. “Säske” (kuşluk) kelimesi, Farsçada sabah vakti veya öğleden önceki zamanı ifade ederken, Kazakçada öğle vaktini belirtmektedir. Bu tepki kelimeleri, üst kavramla aynı anlam alanını paylaşan kelimelerdir. “Öğle” tepki kelimesi, bireyin çevresiyle ilişkisini, belirli bir olguyu algılama düzeyini tam olarak açığa çıkarmaktadır. Tepki kelimelerinin tekrarlanması tesadüf değildir. Bu kelimeler, özendirici kelimenin temel anlamını belirleyici birimler arasına girer. Ayrıca, çağrışımsal tepkiler çağrışımsal alanın oluşmasına temel teşkil etmektedir.

“Säske” (kuşluk) kelimesinin belirleyici özellikleri olarak “sabah, şafak”, “mevsim”, “gün”, “akşam” gibi özendirici kelimeleri gösterebiliriz. Çünkü bu kelimelerin tamamı belli bir zaman dilimiyle bağlantılıdır ve birbirleriyle anlamsal olarak ilişkilidir. Örneğin, “gün” sabahın doğuşundan güneşin batışına kadar olan süreci ifade ediyorsa, “sabah” güneş doğmadan önceki vakittir. “Akşam” ise güneşin batıp alacakaranlığın çöktüğü zamandır. “Mevsim”, günün, ayın veya yılın belirli bir dönemine karşılık gelir. Bu durum, her millet mensubunun kullandığı tepki kelimelerinin toplumsal bilinçle doğrudan bağlantılı olduğunu göstermektedir. Yukarıda belirtilen “zaman”, “öğle”, “sabah, şafak”, “mevsim”, “gün”, “akşam” gibi tepki kelimeleri ile üst kavram arasında yakın anlam bağlantıları olduğu açıkça görülebilir. Bu kelimeler aynı anlam alanında yer almakta ve tümü zaman ölçüleriyle bağlantılıdır.

Özgün anlam taşıyan tepki kelimeleri olarak “uyku”, “namaz”, “ikindi”, “terleme”, “sessizlik, huzur”, “ılık hava” gibi kelimeleri tepki kelimeleri arasında sayabiliriz. İlk olarak “uyku” kelimesini alalım. Uyku, insanın dinlenmesi için belirli bir sürede gerçekleşen fizyolojik bir durumdur. Çoğu insan, “säske” (kuşluk) vaktinde kısa süreli kestirerek dinlendiğinden, bazı katılımcılar bu zaman dilimini uyku ve huzurla ilişkilendirmiştir.

Bazı katılımcılar “säske” (kuşluk) kelimesini namaz ve ikindi namazı ile ilişkilendirmiştir. Genel olarak ikindi namazı öğleden sonra kılınır. Bu tepki kelimeleri de “säske” (kuşluk) kelimesinin anlamından uzaklaşmaz, çünkü “namaz” ve “ikindi” tepki kelimelerinin temelinde de zaman ölçüleri vardır. “Terleme” tepki kelimesine gelirsek, säske (kuşluk) vaktinde güneş tam tepede olur ve sıcaklık artar. Bu yüzden aşırı sıcak hava insanın terlemesine sebep olur. Dolayısıyla bu tepki kelimesi de özendirici kelimenin anlamsal yönünü destekler. Bunun yanı sıra, “ılık hava” gibi bir kelime grubu şeklinde gelen bir tepki de vardır. Bu da öğle vaktindeki hava durumu ve güneşin ısınmasıyla ilişkilidir. Yukarıda verilen tüm tepki kelimelerinde, “säske” (kuşluk) özendirici kelimesiyle anlamsal bir bağ olduğu görülmektedir.

Tepki kelimeleri arasında beklenmedik kullanımlara da rastlanmaktadır. Bu kullanımlar, etnik bilinçteki yabancı dil unsurlarının izleri olarak değerlendirilebilir. Burada, kelimenin arkasında yer alan bireysel bilincin taşıdığı yabancı bilgiyi tespit etmek önemlidir. Herhangi bir çağrışımsal deneyin temelinde, bilinçte birikmiş kavramlar arasındaki mantıksal-anlamsal bağların açığa çıktığı bilinmektedir. Anlam açısından, üst kavram ile çağrışım arasında “uzak” bir bağlantı gözlemlenmektedir.

Genel olarak, yabancı dil unsurlarının iki yönü olduğunu göz önünde bulundurmalıyız: İlk yönü, günümüz gençlerinin dilsel işaretteki ulusal kodu tam olarak anlayamaması ve açığa çıkaramamasıdır. İkinci yönü, bu durumun kültürlerarası araştırmalara kapı aralamasıdır. Bu, farklı kültürlerdeki kelimeler arasındaki bağlantıları ve farklılıkları belirleme imkânı sağlar.

Tepki kelimeleri arasında “säske” (kuşluk) üst kavramına şu şekilde yanıt verilmiştir: 24 katılımcı “Naruto”, 4 katılımcı “Uçiha” (Uchiha), 3 katılımcı “Saski” (Sasuke), 1 katılımcı “Çidori” (Chidori), 1 katılımcı “anime” demıştır. Bu yabancı dilsel unsurların anlamsal olarak “säske” (kuşluk) kelimesiyle hiçbir bağlantısı yoktur. Gençlerin bu çağrışımları yapmalarına, kelimelerin söylenişi, duyuluşu ve yazımındaki benzerliklerin sebep olduğu anlaşılmaktadır. Saski Uçiha (Sasuke Uchiha), günümüz anime serilerinin en önemli karakterlerinden biridir. Bu karakterin popülerliği ve adının “säske” (kuşluk) kelimesine fonetik olarak benzemesi, gençlerin tepki kelimelerinde Sasuke, Uçiha, Naruto ve anime gibi kelimeleri kullanmalarına neden olmuştur. Genel olarak Sasukeyle ilgili animasyon filmleri, onunla bağlantılı ürünler, OVA’lar, video oyunları ve 2015 yılında yayımlanan “Boruto: Naruto the Movie” ile 2016’da başlayan “Boruto: Naruto Next Generations” anime serileri bulunmaktadır. Bizim deneye katılan katılımcılar yaklaşık 11-12 yaşlarındaydı. Yani bu kelimeler, onların çocukluklarında izledikleri animeler ve oynadıkları oyunların dilsel bilinçlerinde hâlâ yer aldığı bir göstergesidir. Bu karakterin tepki kelimesi olarak öne çıkmasının birkaç sebebi vardır:

1.Sasuke Naruto ilk yayımlanan animelerden biri olduğu için çoğu gençlerin hafızasında iyi korunmuştur.

2.Sasuke karakteri, izleyiciler ve okuyucular tarafından çok beğenilmiştir. Bu, olumlu eleştiriler almış filmler arasına girmesine yol açmıştır.

Bu tür durumlar, Kazakça konuşan bireylerin dilsel bilincinde yabancı unsurların yer almasına neden olmuştur. Yukarıda sunulan veriler, günümüz Kazak gençlerinin zihninde dilsel işaretteki ulusal kodun belirginleşmemesi ve yabancı kelimelere yönelme eğiliminin mevcut olduğunu kanıtlamaktadır. Bunu, günümüz Kazak gençlerinin bilincindeki yabancı kültürel unsurların yansımaları olarak değerlendirebiliriz. “Bu durum, insan algısının ve kavrayışının bireysel niteliğine, kişinin sahip olduğu bilgi birikimine ve dilsel bilinci oluşturan sosyal faktörlerin çeşitliliğine örnek olabilir” (Ahmetova, 2024: 46). Genel olarak, gençlerin dilsel bilincindeki değişimlerin küreselleşme süreciyle doğrudan bağlantılı olduğunu inkâr edemeyiz.

Genel olarak dil bilinci durağan bir yapı değildir. Ona dış ve iç faktörlerin etkisi olduğu kesindir. N.V. Ufimtseva, dil topluluğu üyelerinin belirli özendirici kelimelere ilişkin çağrışımlarının zamanla değişime uğradığını belirtir (Ufimçeva, 2020: 1461). Bu değişimlerin tümü, toplumsal bilincin değişmesiyle de bağlantılı olduğunu göz önünde bulundurmalıyız.

Yukarıda yapılan analizler, çağrışımların toplumsal bilinçle iç içe olduğunu göstermektedir. Genel olarak, gençlerin dilinde halkın anlayışında yer edinmiş,

sabitlenmiş tepki kelimeler de, bireysel karakter kazanmış kullanımlar da, yabancı dil unsurları da rastlanmaktadır. “Zaman”, “öğle”, “sabah”, “mevsim”, “gün”, “akşam” gibi tepki kelimeleri, çağrışımsal birliğin sabit özelliklerini gösteren kelimeler arasına girer. Çağrışım temelinde oluşan bu tepki kelimeler, dilimizde yerleşmiş, genel anlam kazanan kullanımlardır. Yani, bu tepki kelimeleri, Kazak halkının zihninde oluşmuş anlayışların gençlerin dilinde temsil edildiğini gösterir. Bunların tamamı zamanın ölçü birimiyle ilgili kullanımlardır. Zamana dair anlamsal bağ, bu tepki kelimeleri tek bir asosyatif alana toplar. Öte yandan, “uyku”, “namaz”, “ikindi”, “terleme”, “huzur”, “ılık hava” gibi leksik öğeler, bireyselleştirici özelliğe sahip tepki kelimeleri arasında yer alır. Bu kullanımların tümünde “säske” (kuşluk) üst kavramıyla anlamsal bağlantı gözlemlenmektedir. Çağrışımların oluşmasında, öncelikle dilsel kişiliğin çevresi, çeşitli olaylarla ilişkisi ve belirli bir nesneyi algılama ve ayırt etme seviyesi etkili olurken, ikinci olarak mantıksal-anlamsal bağların da etkili olduğu görülmektedir. Gençlerin çevre hakkındaki kendi görüşleri, anlama ve aktarma biçimleri yansımaktadır.

“Naruto”, “Uçihha”, “Sasuke”, “Çidori”, “anime” gibi tepki kelimeleri, günümüz gençlerinin zihnindeki yabancı dil unsurlarını tanımlamaktadır. Bu, dil bilincini oluşturan çeşitli sosyal faktörlerin gençlerin zihninde yer alıp, dilsel birimler aracılığıyla ortaya çıkan alışılmadık kullanımlar arasında değerlendirilmektedir. Çağrışımsal deneyim, ulusal-kültürel özellikleri belirlemenin yanı sıra, farklı kültürlerdeki kelimeler arasındaki bağları da göstermektedir. Bunu Kazak gençlerinin zihnindeki yabancı kültürel unsurların bir yansıması olarak değerlendirebiliriz.

Genel olarak, her türlü çağrışımsal deneyim sırasında, dünyanın dilsel görünümü etnik topluluk üyelerinin dil bilincindeki kullanımlarla belirginleşmektedir. “Ana dilinde konuşan gençlerin etnokültürel bilinç yansımalarının çağrışımsal deneyim yoluyla incelenmesi, ulusal dilin sürdürülebilirliği ve ulusal kimliğin korunması meseleleriyle kesişerek bu alandaki önemini artırmaktadır” (Ahmetova, 2024: 55).

Üst kavramların anlamsal bağını belirlemede, gençlerin bilgiyi algılama biçimi, bilgi birikimi, ana dillerinde akıcı konuşmaları, kendi kültürünü ve geleceklerini bilmeleri önemli rol oynamaktadır. Çünkü bu, ulusal-kültürel özellikleri açığa çıkarmaya imkân tanımaktadır.

Çağrışımsal deneyim sırasında, Kazak gençlerinin zihnindeki “säske” (kuşluk) zaman ölçüsüne ilişkin anlayışlar, dildeki leksik birimlerin iç bağlantıları ve onların anlamsal özellikleri geniş kapsamlı bir şekilde ortaya çıkmıştır. Kazak gençlerinin çevre hakkındaki kendi görüşleri aracılığıyla, dünyanın dilsel görünümünde yerleşmiş anlayışlar belirginleşmiştir. Deneyimde yer alan her etnik grup üyesinin kullandığı tepki kelimelerinin toplumsal bilinçle de kesiştiğini görmekteyiz. Dilsel bilinç temelinde, Kazakçanın sürdürülebilirliği ve ulusal kodun korunma düzeyi de kendini göstermektedir.

KAYNAKLAR

1. Akhmetova, M.K., Espekova, L.Ä. (2024). Tildik sanadağı sakraldı leksika körinisteri // L.N.Gumilev atındağı EÜU Habarşısı. Filologiya seriyası. – №3 (148). – B. 44-59. DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-678X-2024-148-3-44-5>
2. Borisova, Yu. A. (2019). Assotsiativnyy eksperiment v sovremennih psiholingvistiçeskih issledovaniyah // Psychology. Historical-critical Reviews and Current Researches. Vol. 8. S. 265-273. DOI 10.25799/AR.2019.43.1.074
3. Burnaeva, K.A. (2011). Assotsiativnoye pole kak sposob modelirovaniya fragmenta yazıkovogo soznaniya // Lingua mobilis.– № 6 (32).
4. Konogorova, A.V. (2010). Assotsiativnyy eksperiment kak metod kognitivnogo issledovaniya (Elektron. resurs). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/assotsiativnyy-eksperiment-kak-metod-kognitivnogo-issledovaniya>.
5. Qurmanbayuli, Ş., İsaqova, S., Mizamhan, B. (2019). Qazaq tiliniñ kirme sözder sözdigi. – Almatı: «Ültıq audarma byurosı» qoğamdıq qorı.
6. Mamırbekova, G. (2017). Qazaq tilindegi arab, parsy sözderiniñ túsindirme sözdigi. – Almatı.
7. Mädieva G.B., Tausoğarova A.Q., (2020). Dosanova A.M. Kognitivtik lingvistika teoriyası. Oqu-ädistemelik quralı. – Almatı: «Qazaq universiteti».
8. Ufimtseva, N.V. (2020). Association-Verbal Network As A Model Of The Linguistic Picture Of The World. Word, Utterance, Text: Cognitive, Pragmatic and Cultural Aspects // European Proceedings of Social and Behavioural Sciences. – №86 (1). – P. 1460-1465. DOI: <https://doi.org/10.15405/epsbs.2020.08.169>

*Лаззат Еспекова (Казахстан)
Маржан Ахметова (Казахстан)*

«Репрезентация временного измерения «Сәске» («Саске») в языковом сознании казахской молодежи»

Аннотация

В статье ассоциативный эксперимент рассматривается как один из наиболее эффективных методов исследования в психолингвистике. Анализируются современные методы проведения ассоциативных экспериментов в психолингвистических исследованиях, а также особенности вербальной ассоциации при изучении этнического сознания. Рассматривается роль ассоциативного эксперимента в формировании картины мира, характерной для представителей определенного этноса, а также в выявлении национально-культурных особенностей. Языковое сознание определяется как понятие, репрезентирующее модель мира и его концептуальную картину.

Целью исследования является выявление ассоциативных репрезентаций временного измерения «сәске» («саске») в языковом сознании казахской молодежи. В соответствии с данной целью в ходе эксперимента выявлены семантические особенности слова-стимула «сәске», связанного с категорией времени. Проведен анализ семантической близости и вербальных ассоциативных связей семнадцати реакций, ассоциируемых с данным стимулом, на основе конкретных языковых данных. Репрезентация слова «сәске» в сознании современной молоде-

жи рассматривается с позиций его роли в отражении национально-культурных особенностей, при этом слово-реакция определяется как значимый фактор в этом процессе.

В исследовании выделяются три группы слов-реакций: лексемы, формирующие единое семантическое поле, индивидуальные ассоциации, а также реакции, включающие элементы иноязычного происхождения. Эти группы позволяют не только выявить когнитивные возможности индивида, но и определить внутренние связи лексических единиц языка, их семантические характеристики, а также степень сохранности народных представлений в сознании современной молодежи. На основе ассоциативного эксперимента выявляются логико-семантические связи между сформировавшимися в сознании представлениями. Учитывая многомерность связи между языком и этносом, подчеркивается значимость языкового сознания в процессе познания национальных, культурных и когнитивных связей.

Статья подготовлена в рамках проекта AP23488671 «Языковая репрезентация этнокультурного сознания казахской молодежи», финансируемого Министерством науки и высшего образования Республики Казахстан на 2024–2026 годы.

Ключевые слова: Ассоциация, слово-стимул, слово-реакция, языковое сознание, ассоциативное поле.

Lazzat Espekova (Kazakistan)
Marjan Akhmetova (Kazakistan)

“Representation of the temporal concept “Saskè” in the linguistic consciousness of Kazakh youth”

Abstract

The applying of the associative experiment considering one of the most effective methods in the research of modern psycholinguistics and the features of verbal association in the study of ethnic consciousness are analyzed in the article. The role of worldviews specific to ethnic groups and national-cultural identity in shaping this consciousness is analyzed here. Linguistic consciousness is considered a decisive factor in worldview and its conceptual representation. The purpose of this study is to identify associative representations of the temporal concept “saskè” (morning – the period between dawn and noon) in the linguistic consciousness of Kazakh youth. In this context, the semantic features of the word “saskè”, which is related to the concept of time, were analyzed during the experiment. The analysis of semantic proximity and verbal associative connections of seventeen responses given to this representative word were evaluated based on concrete linguistic data. The hidden associative responses provided by modern youth were analyzed, emphasizing the significance of these responses in shaping national-cultural identity. The response words in this study are considered in three groups: responses belonging to the same semantic field, responses with individual characteristics, responses containing foreign language elements. These responses not only reveal individual cognitive abilities but also help determine the internal connections and semantic characteristics of lexical units in the language, as well as the extent to which traditional concepts rooted in folk knowledge are preserved in the consciousness of today’s youth. The associative experiment uncovers logical-semantic relationships among the concepts stored in consciousness. Considering the multidimensional relationship between language and ethnic identity, the study highlights the crucial role of linguistic consciousness in understanding national, cultural, and cognitive connections. This article was prepared within the framework of the grant project AP23488671 “Linguistic Representations of the Ethno-cultural Consciousness of Kazakh Youth”, funded by the Scientific Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan.

Key words: *association, representative word, response words, linguistic consciousness, associative field.*